

กระบวนทัศน์ของการบริหารจัดการของพระสงฆ์ในการพัฒนา
ชุมชนบนพื้นที่สูง อำเภอภักกลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่
A Paradigm of Monks Management for Development of
Highland Community in Kanlayaniwatthana District, Chiang
Mai Province

ผศ. ประเสริฐ ปอนถิ่น
อาจารย์ประจำ มจร วิทยาเขตเชียงใหม่

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย ๑) เพื่อศึกษาหลักการการบริหารจัดการของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง ๒) เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง ๓) เพื่อเป็นข้อเสนอแนะการบริหารจัดการที่เหมาะสม สำหรับการนำไปใช้ในการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง ผลการวิจัยมีดังนี้

ด้านการปกครอง พบว่า ในแต่ละชุมชนมีพระสงฆ์หรือสามเณรปฏิบัติงาน จำนวน ๑ รูป มีศิษย์วัดอยู่บ้างเล็กน้อย และมีการเข้าร่วมประชุมร่วมกับชาวบ้าน ในชุมชนบางแห่งมีแกนนำชาวพุทธ มีหัวหน้าศูนย์เป็นผู้บังคับบัญชาเบื้องต้นเป็นผู้กำกับดูแลให้คำปรึกษาแก่พระสงฆ์ที่ปฏิบัติงานอยู่ในอาศรมตามหมู่บ้าน แต่ไม่มีอำนาจในการให้คุณให้โทษ และอำนาจในการตัดสินใจในการสั่งย้าย ปฏิบัติงานตามนโยบายของโครงการพระธรรมจาริก หรือรับคำสั่งจากผู้บริหารโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา มาปฏิบัติเท่านั้น การปกครองจึงมีลักษณะศูนย์รวมอำนาจ ไม่กระจายอำนาจไปยังท้องถิ่นหรือศูนย์ส่งเสริมศีลธรรมบนพื้นที่สูง ทำให้งานของพระธรรมจาริกไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

ด้านการศึกษา พบว่า ในอำเภอภักกลยาณิวัฒนาไม่มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และแผนกภาษาบาลี เพราะพระสงฆ์ / สามเณรที่ปฏิบัติงานในเขตอำเภอภักกลยาณิวัฒนาส่วนใหญ่มาปฏิบัติงานเรียนจบนักธรรมแล้ว และมาปฏิบัติธรรมเพียงชั่วคราวเท่านั้น และเป็นอำเภอที่เกิดขึ้นมาใหม่ ดังนั้น จึงไม่มีการจัดการเรียนการสอน ซึ่งเป็นจุดอ่อนอย่างหนึ่งในการเผยแผ่ ที่ไม่มีสำนักเรียนด้านพระพุทธศาสนาเนื่องจากขาดบุคลากรด้านครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และแผนกบาลี

ด้านการศึกษาสงเคราะห์ พบว่า ในชุมชนได้มีการเปิดโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ให้กับบุตรหลานของคนในชุมชนที่เรียนในระดับประถมศึกษา หรือมัธยมศึกษาที่อยู่ใกล้อาศรม ในบางพื้นที่บางพื้นที่ยังไม่เปิดโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เนื่องจากพระสงฆ์ / สามเณรที่ปฏิบัติงาน ในพื้นที่ยังไม่มีความพร้อมในการทำหน้าที่ในการเป็นครูถ่ายทอดความรู้ให้แก่เด็ก และเยาวชนในด้านพระพุทธศาสนา

ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม พบว่า พระสงฆ์ / สามเณรที่ปฏิบัติงานในชุมชนมีการเผยแผ่ศาสนาธรรมให้กับชาวบ้านในโอกาสที่สำคัญ เช่น วันสำคัญของชาติ และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา หรือในพิธีกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นตามเทศกาล โดยเน้นให้ชาวบ้านได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตโดยวิธีการเผยแผ่ทางเสียงตามสาย ทางวิทยุชุมชนหรือแสดงธรรมในวันสำคัญต่างๆ และชักจูงให้เด็กและเยาวชนเข้ามาแสดงตนเป็นพุทธมามกะในแต่ละปี

ด้านสาธารณูปการ พบว่า พระสงฆ์ / สามเณรที่เข้าไปปฏิบัติงานในชุมชนได้ช่วยคิด และช่วยชาวบ้านจัดทำโครงการด้านสาธารณูปการในชุมชน โดยเขียนโครงการเสนอขอของบประมาณจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรวมทั้งการเสนอขอของบประมาณในการสร้างหรือซ่อมอาศรมจากสำนักงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาคด้วย และมีการปลูกไม้ยืนต้นในอาศรมเพื่อให้เกิดความร่มรื่น เป็นตัวอย่างที่ดีให้กับชุมชน

อาศรมในแต่ละแห่งยังขาดงบประมาณ ขาดวัสดุอุปกรณ์ในการสร้าง หรือซ่อมแซมอาศรม ซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชน และเป็นที่พักทางจิตใจของประชาชน มีผลทำให้สมาชิกในหมู่บ้านมารับบริการใช้อาศรมในการจัดกิจกรรมต่างๆ ไม่สะดวกเท่าที่ควร

ด้านสาธารณสงเคราะห์ พบว่า พระสงฆ์ / สามเณรที่ปฏิบัติงานในชุมชนได้ช่วยสงเคราะห์ผู้ประสบปัญหาสังคมหรือผู้ด้อยโอกาสทางสังคม ช่วยเหลือเฉพาะราย ช่วยเหลือกลุ่มชน และช่วยงานชุมชน และเป็นพี่ที่ปรึกษาให้กับชุมชนด้วย

พระสงฆ์ได้มีบทบาทในการปฏิบัติงานกับชุมชน ได้จัดตั้งกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเกษตรกรด้านการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ การจัดการโครงการต่างๆ ด้านการพัฒนาชุมชน ตามความต้องการของสมาชิกชุมชน โดยเสนอโครงการไปยังหน่วยงานระดับท้องถิ่นหรือเสนอต่อโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค

ABSTRACT

The purposes of this research were 1) to study the principles of monk's management for development of highland community, 2) to study the model of monk's management for development of highland community, and 3) to suggest the appropriate management model for development of highland community. The results of research were as follows:

For administrative Aspect, it was found that In each community, there is one monk or novice together with few temple boys living in the Ashram. The monk or novice attends the meeting with villagers. There are the Buddhist leaders in some communities.

The Ashrams are distributed in every district. The head of highland moral propagation center has responsibility for superintending and supervising monks and novices, he only follows the policy of the Phradhammajarika project, and has no authority to give benefit or punishment to monks or novices, and to make a decision in transferring them.

For Religious Study Aspect, it was found that there are no teaching and learning of Phrapariyatthidhamma in Kanlayaniwatthana District, because most of monks or novices working in this area have already graduated with Nakdhamma and they just wanted to work, they temporarily. Moreover, it is because of the newly established district. Therefore the lack of Dharma and Pali teaching and learning is the weak point of religion propagation in this District.

Special Education Aspect, it was found that in some communities, there is a Buddhist Sunday School for student of primary and secondary educational levels while there is no such school in some communities, because the monks or novices in those areas are not ready to import Buddhist teaching to the young people.

Propagation of Religion Aspect, it was found that monks or novices teach Buddhist principles to villagers on national important days and Buddhist important through community radio broadcasting stations. They also encourage young people to profess regarding Buddhism.

Public Assistance Aspect, it revealed that monks or novices help people to seek fund for infrastructure project in community from regional office of Phradhammajarika. They not only seek the source of fund, but also plant around Ashram area which is a good example for villagers. A lack of budget and building instruments causes the inconvenience to the villagers in doing different activities.

For Public Services Aspect, it was found that monks and novices working in communities have given help to the people who face problems and have less educational opportunity both individually and in group and they also help community people by giving them advice.

The Buddhist monks have played important roles in working work community people by establishing different groups of the aged and farmers and by organizing various community development projects and these projects were forwarded to the organizations at local or the regional office of Phradhammajarika Project.

บทนำ

การปกครองคณะสงฆ์ถือว่าเป็นหัวใจหลักในงานบริหารจัดการกิจการของคณะสงฆ์ คือ ด้านการปกครอง การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ สาธารณูปการ และสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎระเบียบ มหาเถรสมาคม ข้อบังคับ มติ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชหรือคำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน การระงับอธิกรณ์ การวินิจฉัย การลงนิคหกรรม การวินิจฉัยข้ออุทธรณ์ต่าง ๆ ตลอดถึงการแต่งตั้งถอดถอนเจ้าคณะพระสังฆาธิการ ควบคุมดูแลให้ไปตามข้อวัตรปฏิบัติของจริยาพระสังฆาธิการ และสถาบันคณะสงฆ์ไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้ตระหนักถึงความสำคัญในระบบการปกครองคณะสงฆ์ในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะปัจจุบันนี้ วิทยาการด้านการบริหาร และการจัดการก้าวหน้าไปมาก คณะสงฆ์ควรจะได้ใช้วิทยาการเหล่านั้นมาช่วยเสริมการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ กิจการคณะสงฆ์บางอย่างอาจอาศัยการบริหารแบบราชการของฝ่ายบ้านเมือง กิจการคณะสงฆ์บางอย่างอาจอาศัยการบริหารที่คล่องตัวแบบภาคเอกชน และกิจการบางอย่างต้องบริหารตามหลักพระธรรมวินัย^๑

บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ๒ แนวทางคือ (๑) บทบาทหลัก หรือ บทบาทโดยตรงของพระสงฆ์ คือ การเป็นผู้นำชุมชนในทางด้านจิตใจส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม สติปัญญา ที่ถูกต้องแก่ชุมชน เป็นบทบาทที่สำคัญยิ่ง เป็นรากฐานความเจริญความสุขของสังคมอย่างแท้จริง (๒) บทบาทรอง ในบางกรณีอาจมีบทบาทอื่นที่พระสงฆ์อาจจำเป็น และควรเข้าไปเกี่ยวข้องในฐานะที่เป็นผู้รับแรงศรัทธาจากชาวบ้าน อาจแนะนำประชาชนในท้องถิ่นให้เห็นลู่ทางในการพัฒนาด้านวัตถุที่เหมาะสมหรือเป็นผู้ประสานรวมตัวชาวบ้านในการพัฒนาและอาจใช้วัดเป็นสถานที่รวมกลุ่ม เป็นต้น^๒ ในขณะที่เดียวกันแนวคิดการพัฒนาของพระสงฆ์ที่มักมองว่า ชุมชนบนพื้นที่สูงเต็มไปด้วยปัญหา จึงเริ่มกระบวนการด้วยการแก้ไขปัญหา โดยไม่ได้เน้นกระบวนการ

^๑ พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๗๘.

^๒ พระราชวรเมธี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **สถาบันและสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๗), หน้า ๖๖.

การมีส่วนร่วมและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน การพัฒนานั้นจึงมีทิศทางจากบนสู่ล่าง ส่งผลกระทบรุนแรงต่อชุมชนแบบเดียวกับที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วในพื้นที่ภาคอื่นๆ ของประเทศ คือชุมชนท้องถิ่นขาดความเข้มแข็งภายใน โครงสร้างพื้นฐานที่พัฒนาขึ้น ระบบสาธารณูปโภคมากมายในชุมชนไม่ได้ส่งเสริมให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งอย่างที่คิดไว้ แต่กลับเป็นปัจจัยบั่นทอนความเข้มแข็งและความยั่งยืนของชุมชนไว้กับการพัฒนาจากภายนอกและสังคมใหญ่มากเกินไป เห็นได้จากการดูตติงทรัพย์ากรในชุมชนท้องถิ่นสู่สังคมเมือง เช่น การอพยพแรงงานรุ่นหนุ่มสาว และทรัพย์ากรธรรมชาติที่ถูกฉีกรอนจากคนภายนอก^๓ บทบาทของพระสงฆ์ในทางตรงกันข้าม คือมองว่าศาสนาควรมีบทบาทหน้าที่ ๒ ประการคือ ผดุงไว้ซึ่งสังคมอันดีงามและ ต้องเป็นผู้นำในการเรียกร้องเพื่อแสวงสังคมที่ดีกว่า ด้านพระสงฆ์ต้องเข้าไปรับรู้กับสภาพตามความเป็นจริงของสังคมเพื่อจะได้เข้าไปแก้ไขปัญหาและพัฒนา เพราะพระสงฆ์ไม่สนใจหรือมุ่งโลกุตตรธรรมอย่างเดียว เท่ากับพระสงฆ์ขาดความเมตตาธรรม กรุณาธรรม และไม่เอื้ออาทรต่อเพื่อนร่วมทุกข์ พระสงฆ์ละทิ้งปัญหาของสังคมออกไปเท่าใด สังคมก็จะมองไม่เห็นความสำคัญของศาสนาและพระสงฆ์มากเท่านั้น ประการสำคัญที่สุด ควรมีการอบรมพระสงฆ์ให้มีความรู้ ความเข้าใจในสภาพของสังคมโดยเน้นหนักในทางด้านความเป็นผู้นำและมีความรู้ในการพัฒนาสังคม^๔ การพัฒนาที่แท้จริงในทางพุทธธรรม จะต้องเอื้ออำนวยให้แต่ละคนตระหนักถึงสายสัมพันธ์ที่ตนมีต่อสังคมและธรรมชาติ อันตนจะต้องถือกุศลปัจจัยแวดล้อมดังกล่าวให้เป็นไปด้วยดี โดยไม่เอาผลประโยชน์ส่วนตนเป็นเกณฑ์ พร้อมกันนั้น การพัฒนาจะต้องมีธรรมะเป็นพื้นฐาน อำนวยให้เกิดคุณค่าในทางมนุษยธรรม เมตตา กรุณา ความเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ และความยุติธรรม^๕

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษากระบวนการของการบริหารจัดการของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนชนพื้นที่สูง จังหวัดเชียงใหม่ และโครงการบัณฑิตอาสาพัฒนาชาว

^๓ ปนัดดา บุญยสาระนัย, *กลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์*, (เชียงใหม่: โชตนาพรีน จำกัด ๒๕๕๔), หน้า ๑๕๑-๑๕๒.

^๔ สุลักษณ์ ศิวลักษณ์, *ศาสนากับการพัฒนา*, (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๔), หน้า ๑๗.

^๕ พระไพศาล วิสาโล, *พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม*, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๓), หน้า ๑๘-๑๙.

เขา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ว่ามีรูปแบบและวิธีการดำเนินงานอย่างไร ใช้หลักพุทธธรรม และหลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เป็นหลักในการพัฒนาอย่างไรบ้าง มีปัญหาอุปสรรคและแนวทางการแก้ไขปัญหาอย่างไร ผู้วิจัยมีความสนใจในการศึกษาเพื่อค้นหาคำตอบดังกล่าว ซึ่งเป็นที่มาของการศึกษาวิจัยเรื่องนี้

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย ๑) เพื่อศึกษาหลักการการบริหารจัดการของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง ๒) เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง ๓) เพื่อเป็นข้อเสนอแนะการบริหารจัดการที่เหมาะสม สำหรับการนำไปใช้ในการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง

ขอบเขตของการวิจัย การศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการทัศน์ของการบริหารจัดการของพระสงฆ์โดยใช้พุทธธรรม และหลักการบริหารกิจการของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดเชียงใหม่” โดยมีขอบเขตการศึกษาดังนี้

ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการศึกษาวิจัยโดยเฉพาะชุมชนระดับหมู่บ้านในอำเภอภักดีชุมพล จังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตด้านประชากร ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มประชากรจากการให้ตอบแบบสอบถาม คือ พระภิกษุสามเณร (พระธรรมจาริกและพระบิณฑิตอาสา) คณะกรรมการบริหารโครงการฯ และตัวแทนชุมชน ที่สังกัดอยู่ในอำเภอภักดีชุมพล จำนวนพระภิกษุสามเณร ๑๕ รูป คณะกรรมการบริหารโครงการฯ ๑๐ รูป/คน ตัวแทนชุมชน ๗๕ คน

ขอบเขตด้านเวลา ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยตั้งแต่เดือน ธันวาคม ๒๕๕๕ จนถึงเดือน กันยายน ๒๕๕๖ รวมเป็นระยะเวลา ๑๐ เดือน

วิธีการวิจัย

การศึกษาวิจัยการบริหารจัดการของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและปริมาณ (Qualitative and Quantitative research) ควบคู่กันไป โดยมีการศึกษา คือ การเก็บข้อมูลภาคสนาม (field survey) ประกอบด้วย การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เป็นกลุ่ม (focused group interview) และการ

สัมภาษณ์เจาะลึกเป็นรายบุคคล (in-depth interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) ที่เกี่ยวข้องกับงาน ในการวิจัยนี้โดยตรง คือ พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติงานในชุมชน และผู้นำชาวบ้าน รวมถึงบุคคลที่เกี่ยวข้องซึ่งบุคคลเหล่านี้เป็นผู้ที่ปฏิบัติงานในกลุ่มนี้โดยตรง รวมถึงเจ้าหน้าที่บริหารโครงการ ซึ่งจะช่วยให้ทราบถึงแนวคิดในการบริหารจัดการ ปัจจัยแห่งความสำเร็จ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะได้อย่างแท้จริง

การสัมภาษณ์แบบเป็นกลุ่มและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกในการวิจัยครั้งนี้ จะใช้วิธีผสมผสานระหว่างการสัมภาษณ์แบบสนทนาอย่างไม่เป็นทางการ กับการสัมภาษณ์แบบตั้งคำถามไว้ล่วงหน้า การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non-participant observation) ควบคู่กันไป และการสนทนากลุ่ม (Group Discussion)

ผลการวิจัย

โครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา พระอารามหลวง อ.เมือง จ.เชียงใหม่ เริ่มก่อตั้งตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๗ เป็นต้นมา โดยมุ่งเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง นอกจากพัฒนาจิตใจแล้วยังเป็นนักสังคมสงเคราะห์ ผลผสมผสานคติความเชื่อดั้งเดิมของชาวเขากับพระพุทธศาสนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ของชาวเขาเผ่าต่างๆ เช่น กะเหรี่ยง ม้ง เย้า อีเก้อ ลีซอ มูเซอ ถิ่น ขมุ ลัวะ ไทยใหญ่ เป็นต้น

โครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา เริ่มตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๔๓ เป้าหมายคือการนำพระบัณฑิตอาสา ปฏิบัติศาสนกิจครอบคลุมในหมู่บ้านชาวเขา ๘ จังหวัดภาคเหนือตอนบน โดยคัดเลือกนิสิตจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตต่างๆ ที่อาสาสมัครมาเป็นพระบัณฑิตนักพัฒนาบนพื้นที่สูงในเขตทุรกันดาร กระบวนการทำงานเน้นความต่อเนื่อง มั่นคงและการทำงานแบบเชิงรุกมากกว่าเชิงรับ หมู่บ้านที่จัดส่งพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาในเขตภาคเหนือตอนบน ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง แม่ฮ่องสอน ลำพูน เชียงราย แพร่ น่าน ตาก และพะเยา ชาติพันธุ์ชนเผ่าคือ กะเหรี่ยง เย้า มูเซอ ลีซอ ม้ง ลัวะ อาข่า ไทยใหญ่ และไทลื้อ

จากข้อมูลที่ได้สัมภาษณ์ผู้บริหารโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค ทางโครงการมีการคัดสรรบุคคลเข้ามาบวชจากชนเผ่าต่างๆ ที่มีร่างกายสมบูรณ์ โดยมีพระธรรมจาริกที่

ปฏิบัติงานในชุมชนหรือจากการแนะนำโรงเรียนพระพุทธรชินวงศ์ เพื่อเข้ามาบวชเรียนชั้นมัธยมศึกษาจนกระทั่งเรียนต่อระดับปริญญาตรี และเข้าสู่โครงการพระธรรมจาริก ส่วนพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา สรรหาโดยรับสมัครพระนิสิตที่เรียนจบภาคทฤษฎีจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ระดับปริญญาตรี ที่มีจิตอาสาพัฒนาเข้าสู่โครงการในการปฏิบัติงาน โดยส่งไปปฏิบัติงานตามพื้นที่ๆ ทางโครงการกำหนดไว้ในเขตพื้นที่ภาคเหนือ หรือบนพื้นที่สูง ทางโครงการจ่ายค่าตอบแทนให้เพื่อเป็นค่าในการปฏิบัติงานในชุมชน ในอำเภอกัลยาณิวัฒนาในปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๕๖) มีพระสงฆ์ / สามเณรปฏิบัติงาน จำนวน ๑๑ รูป และมีพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา จำนวน ๔ รูป รวมเป็น ๑๕ รูป มีการกำกับดูแลจากทางโครงการฯ และนัดประชุมเป็นรายเดือนเพื่อติดตามผลการปฏิบัติงาน

๑. ด้านการศึกษา ในเขตอำเภอกัลยาณิวัฒนาไม่มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม และไม่มีการเรียนแผนกภาษาบาลี พระสงฆ์ / สามเณรส่วนใหญ่ที่มาปฏิบัติงานในชุมชนมาจากโครงการฯ ซึ่งบางรูปเรียนจบนักธรรมชั้นเอกแล้ว และอีกประการหนึ่งพระสงฆ์ / สามเณรที่มาปฏิบัติงานในชุมชนมาปฏิบัติงานเป็นเวลาไม่นาน มีการปรับเปลี่ยนพื้นที่ในการปฏิบัติงานอยู่เสมอ ดังนั้นจึงทำให้ไม่มีการเรียนการสอนทั้งพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และแผนกบาลี จึงทำให้ในเขตพื้นที่ไม่มีสำนักเรียน และขาดอาจารย์สอน

๒. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารโครงการฯ ได้มีการสนับสนุนให้มีการจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ในเขตพื้นที่อำเภอกัลยาณิวัฒนา โดยทางโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาคมีการตั้งกองทุน เป็นเงินจำนวน ๘๐๐ บาทต่อเดือน เพื่อสมทบทุนในการสนับสนุนกิจกรรมดังกล่าว ส่วนพระสงฆ์ / สามเณรที่ปฏิบัติงาน ทางโครงการสนับสนุนทุนการศึกษา รูปละ ๑๒,๐๐๐ บาท ต่อปี ในการศึกษาต่อในระดับปริญญาตรี

๓. ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ซึ่งเป็นนโยบายของโครงการ และเป็นจุดสำคัญของโครงการ โดยเน้นการจัดกิจกรรมขึ้นในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีการเทศนาธรรม ทำบุญสังฆกรรม พระสงฆ์ / สามเณรที่ปฏิบัติงานจะรับผิดชอบในการดูแลหมู่บ้านหลัก และหมู่บ้านบริวาร ๒ - ๓ หมู่บ้านต่อรูป รวมทั้งสิ้น ๒๖ หมู่บ้านในอำเภอกัลยาณิวัฒนา ทางโครงการมีการสนับสนุนเครื่องเสียงในแต่ละชุมชน

๔. ด้านสาธารณูปการ ทางโครงการมีการสนับสนุนงบประมาณในการซ่อมแซมอาคารมอ ๕,๐๐๐ บาทต่อชุมชน และมีการจัดตั้งกองทุนพัฒนาอาคารมอ ตลอดจนจัดหาทุนทรัพย์

เพื่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก ในการพัฒนาชุมชน เช่น ด้านไฟฟ้า ประปา ถนน ทางระบายน้ำ เป็นต้น

๕. ด้านสาธารณสงเคราะห์ ทางโครงการมีการสนับสนุน จัดหาด้านปัจจัย ๔ เพื่อรวบรวม เช่น ผ้านวม เสื้อผ้า ยาสามัญประจำบ้าน ข้าวสาร ฯ เพื่อให้พระสงฆ์ / สามเณรที่ปฏิบัติงานในชุมชนไปแจกจ่ายให้กับชาวบ้านที่ประสบภัยทางธรรมชาติ มีการสนับสนุนให้มีการจัดตั้งกลุ่ม คือ กลุ่มยุวพุทธ และกลุ่มแกนนำชาวพุทธในแต่ละชุมชน เพื่อช่วยเหลือพระสงฆ์/สามเณรในการปฏิบัติงานในชุมชน เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์พระสงฆ์/สามเณรที่ปฏิบัติงานในชุมชน พบว่า มีพระสงฆ์ประจำอาศรมละ ๑ รูป และมีศิษย์วัดอยู่บ้างเล็กน้อย และมีการเข้าร่วมประชุมร่วมกับชาวบ้าน เพื่อทราบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน และปรึกษาหารือกันในการป้องกัน แก้ไขปัญหาของชุมชน อบรมชาวบ้านให้รู้คุณค่าในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ

๑. ด้านการศาสนศึกษา พบว่า ไม่มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และแผนกบาลี เนื่องจากพระสงฆ์/สามเณรที่ปฏิบัติงานในเขตอำเภอภักดีชุมพลพัฒนาส่วนใหญ่มาปฏิบัติงานเรียนจบนักธรรมแล้ว และมาปฏิบัติธรรมเพียงชั่วคราวเท่านั้น จะมีการปรับเปลี่ยนสถานที่ปฏิบัติงานเป็นประจำขึ้นอยู่กับความเหมาะสม และขาดบุคลากรด้านอาจารย์สอนกิจกรรมที่ทำเป็นประจำ คือ ทำบุญสัจจกร จัดปีละ ๖ ครั้ง โดยจะทำกิจกรรมหมุนเวียนกันไปตามหมู่บ้านในอำเภอในทุกๆ ๒ เดือน และมีการจัดอบรมให้แก่เด็กและเยาวชน โดยเชิญผู้มีความรู้มาอบรมให้คำแนะนำในการดำเนินชีวิตในทางที่ถูกต้อง

๒. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ พบว่า ได้มีการเปิดโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศิตยให้กับบุตรหลานของคนในชุมชนที่เรียนในระดับประถมศึกษา หรือมัธยมศึกษาที่อยู่ใกล้อาศรม ในบางพื้นที่ และพระสงฆ์ / สามเณรที่ปฏิบัติงานส่วนใหญ่เรียนหรือจบระดับปริญญาตรี เข้าไปสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่อยู่ใกล้อาศรม นอกจากนั้นยังได้แนะนำและชักจูงให้เด็กและเยาวชนได้ศึกษาต่อ ถ้าเป็นเยาวชนสตรีได้แนะนำให้เข้าร่วมโครงการศูนย์สตรีวัดวิเวกวาราม ส่วนเด็กเยาวชนชายได้นำมาบรรพชาอุปสมบทที่วัดศรีโสดา และเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษา จนกระทั่งถึงระดับปริญญาตรีหรือสูงไปกว่านั้น

๓. ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม พบว่า มีการเผยแผ่ศาสนาธรรมให้กับชาวบ้านในโอกาสที่สำคัญ เช่น วันสำคัญของชาติ และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา หรือในพิธีกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นตามเทศกาล โดยเน้นให้ชาวบ้านได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตเป็นหลัก มีการนำเสนอทางเสียงตามสาย ทางวิทยุชุมชน หรือแสดงธรรมในวันสำคัญต่างๆ และชักจูงให้เด็กและเยาวชนเข้ามาแสดงตนเป็นพุทธมามกะในแต่ละปี นอกจากนี้หมู่บ้านหลักและหมู่บ้านบริวารที่อยู่ในการดูแลของพระสงฆ์ / สามเณรที่เข้าไปปฏิบัติงาน

๔. ด้านสาธารณูปการ พบว่า พระสงฆ์ / สามเณรที่เข้าไปปฏิบัติงานในชุมชนได้ช่วยคิด และช่วยชาวบ้านทำโครงการสร้างสาธารณูปการในชุมชน โดยเขียนโครงการเสนอขอทุนในการสร้างหรือซ่อมอาคาร จากสำนักงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค และมีการปลูกไม้ยืนต้นในอาคารเพื่อให้เกิดความร่มรื่น เป็นตัวอย่างที่ดีให้กับชุมชน

๕. ด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ พบว่า พระสงฆ์ / สามเณรที่ปฏิบัติงานในชุมชนได้ช่วยสงเคราะห์ผู้ประสบปัญหาสังคมหรือผู้ด้อยโอกาสทางสังคม ช่วยเหลือเฉพาะราย ช่วยเหลือกลุ่มชน และช่วยงานชุมชน และเป็นที่ปรึกษาให้กับชุมชนด้วย

จากการสัมภาษณ์ผู้นำ/ตัวแทนชุมชน พบว่า พระสงฆ์ / สามเณรที่ปฏิบัติงานในชุมชนได้เข้าร่วมประชุมกับประชาชน และเป็นที่ปรึกษาให้กับชุมชน เป็นผู้ปฏิบัติพระธรรมวินัย ให้ความรู้และให้คำแนะนำแนวทางให้กับประชาชน

๑. ด้านการศาสนศึกษา พบว่า กลุ่มผู้นำและสมาชิกในชุมชนได้ส่งบุตรหลานเข้าร่วมโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค โดยส่งบุตรหลานเข้ามาเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และส่งมาบวชเรียนที่วัดศรีโสดา และศูนย์เยาวชนสตรีวัดวิเวกวาราม เข้าร่วมบวชสามเณรภาคฤดูร้อน บวชศีลจาริณี เป็นต้น

๒. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ พบว่า พระสงฆ์ / สามเณรที่ปฏิบัติงานมีการจัดตั้งโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และเป็นผู้ประสานหาทุนการศึกษาให้เด็กและเยาวชน ได้ส่งบุตรหลานเข้าเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาจนกระทั่งระดับปริญญาตรี

๓. ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม พบว่า มีความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนา และบางคนได้บวชเรียนจากโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค ได้เข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การทำบุญสัจจกร กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และข้อคิดว่าพระสงฆ์ควรเผยแผ่

ศาสนธรรมด้วยการเทศน์ในวันธัมมัสสวนะ วันสำคัญทางศาสนา วันสำคัญแห่งชาติ หรือในโอกาสต่างๆ เพื่อให้ประชาชนได้นำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิต

๔. ด้านสาธารณูปการ พบว่า กลุ่มผู้นำและสมาชิกในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาอาคารม บริจาคสิ่งของ เสียสละเวลา และชักชวนให้ญาติ บุตรหลาน เพื่อนบ้านให้เข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่อาคารมจัดขึ้นทุกครั้ง

๕. ด้านสาธารณูปโภค พบว่า กลุ่มผู้นำและสมาชิกในชุมชน กล่าวว่า อาคารมควรมีการปรับปรุงให้มีความร่มรื่น โดยการปลูกต้นไม้บริเวณภายในและภายนอกอาคารม ให้เป็นที่สะอาดสงบ และเหมาะแก่การปฏิบัติธรรม

ด้านการปรับปรุงอาคารม พบว่า กลุ่มผู้นำและสมาชิกในชุมชน กล่าวว่า อาคารมควรปรับปรุงให้มีความร่มรื่น โดยการปลูกไม้ผลยืนต้น บริเวณอาคารมภายใน และภายนอกควรมีลักษณะสะอาด สว่าง สงบ เหมาะแก่การประพฤติปฏิบัติธรรม

ด้านสาธารณสงเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้นำ และสมาชิกในชุมชนได้เข้าร่วมกิจกรรมที่อาคารมจัดขึ้น เช่น วันสำคัญต่างๆ ทั้งวันสำคัญของชาติ และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยประชุมชาวบ้านให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ทางอาคารมได้จัดขึ้น

จากการศึกษาข้อคิดเห็นของโครงการพระธรรมจาริก พบว่า

๑) ด้านการปกครอง ปัจจุบันโครงการได้บริหารจัดการโดยให้พระธรรมจาริกเดินทางไปปฏิบัติงานอยู่ที่อาคารมต่างๆ และขึ้นอยู่กับโครงการฯ โดยตรง ณ วัดศรีโสดา ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

๒) ด้านศาสนศึกษา ในเขตอำเภอภักดีชุมพลยังไม่มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

๓) ด้านการเผยแผ่ อาคารมพระธรรมจาริกในแต่ละแห่ง แม้มอบหมายให้ปฏิบัติงานตามที่มอบหมาย มีรูปเดี่ยว ระยะทางในการเดินทางดูแลหมู่บ้านบริวารห่างไกล ไม่มีการมอบหมายให้กับแกนนำชาวพุทธที่ชัดเจนประจำอยู่บริวาร

๔) ด้านศึกษาสงเคราะห์ โรงเรียนพุทธศาสนาวินิตยยังมีน้อย ในชุมชนที่ปฏิบัติงาน ทำให้เด็ก และเยาวชนไม่มาความรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรม ไม่ทั่วถึง

๕) ปัจจุบันโครงการที่ทำงานในชุมชนโดยพระธรรมจาริกยังขาดแกนนำชาวพุทธที่ปฏิบัติหน้าที่ช่วยเหลือพระที่ปฏิบัติงาน

๖) ด้านสาธารณสงเคราะห์ ปัจจุบันแต่ละอาศรมไม่มีกองทุนที่มั่นคง เพื่อนำมาใช้จ่ายในชุมชน ทำให้งานที่เกี่ยวกับชุมชนไม่สามารถจะทำได้ เช่น อบรมอาชีพ อบรมด้านสุขภาพอนามัย (ควรตั้งกองทุนอาศรมพระธรรมจาริก)

จากการศึกษาข้อคิดเห็นของโครงการบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา พบว่า

๑) โครงการบัณฑิตอาสา ยังไม่มีการขยายพื้นที่ให้มีจำนวนมากขึ้น ซึ่งมีศาสนาจารย์ของศาสนาอื่นเข้าไปเผยแผ่ในชุมชนบนพื้นที่สูงมากขึ้น ทำให้ประชากรได้เปลี่ยนการนับถือ

๒) ควรให้มีพระสงฆ์ประจำอาศรมนั้น โดยไม่มีการย้ายสถานที่ปฏิบัติงาน เพื่อความมั่นคงของอาศรมและชุมชนนั้นๆ แต่ถ้าโยกย้ายพระสงฆ์ปฏิบัติงานทุกปีจะทำให้การปฏิบัติงานเป็นไปอย่างต่อเนื่อง

๓) ปัจจุบันโครงการบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาได้ส่งพระสงฆ์ / สามเณรที่ไปปฏิบัติงานในชุมชนตามอาศรมต่างๆ บนพื้นที่สูง และขึ้นตรงกับโครงการฯ โดยตรง ณ วัดสวนดอก ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

๔) ปัจจุบันทางโครงการบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ยังไม่มีการเปิดการเรียนการสอนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตามอาศรมต่างๆ ในอำเภอภักขานิวัฒนา

๕) ด้านสาธารณสงเคราะห์ ปัจจุบันแต่ละอาศรมไม่มีกองทุนที่มั่นคง เพื่อนำมาใช้จ่ายในชุมชน ทำให้งานที่เกี่ยวกับชุมชนไม่สามารถจะทำได้ เช่น อบรมอาชีพ อบรมด้านสุขภาพอนามัย

วิจารณ์

จากผลการศึกษากระบวนการทัศน์ของการบริหารจัดการของพระสงฆ์ในการพัฒนา ชุมชนบนพื้นที่สูง อำเภอภักขานิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ จึงสรุปว่า กระบวนการทัศน์ของการบริหารจัดการของพระสงฆ์ ควรมีการเตรียมความพร้อมให้กับพระสงฆ์ที่จะไปปฏิบัติศาสนกิจ เช่น ด้านการศึกษาของพระสงฆ์เองในเขตพื้นที่อำเภอภักขานิวัฒนา ซึ่งในปัจจุบันยังขาดสำนักเรียนทั้งด้านพระปริยัติธรรมสายสามัญ และพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เป็นการสงเคราะห์ให้กับพระสงฆ์/

สามเณรที่อยู่ในพื้นที่ที่มีความรู้ความสามารถก่อน เพื่อนำความรู้ไปประยุกต์ใช้กับประชาชนในพื้นที่ต่อไป ด้านการศึกษาสงเคราะห์ให้กับประชาชน โดยเฉพาะบุตรหลานของคนในชุมชน เช่น โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ สอนหนังสือให้กับผู้ขาดโอกาสให้สามารถอ่านออกเขียนได้ และสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตของตนเองได้ เป็นต้น ตลอดจนกระทั้งดูแลด้านสาธารณสุขโรคให้ชุมชน หรือทำโครงการร่วมกับชุมชนให้ตรงกับปัญหาความต้องการของชุมชน โดยการสำรวจความต้องการของชุมชน มีการระดมสมองจากการประชุมของประชาชนที่เห็นว่าปัญหานั้น ชุมชนของตนเองสามารถช่วยตนเองได้จากความร่วมมือในการป้องกัน แก้ไขปัญหาของตนเอง ให้พึ่งตนเองให้มากที่สุด และใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นต้น

ข้อเสนอแนะโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค

นโยบายโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค ควรจะ ๑) มีการประชุมปรึกษาหารือพระธรรมจาริก เพื่อที่จะปรับเปลี่ยนนโยบายให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปให้เหมาะสม สามารถปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง ๒) ควรมีการจัดการศึกษาสงเคราะห์อย่างชัดเจน ซึ่งเป็นนโยบายหลักที่สำคัญในการเผยแผ่ให้แก่เด็กและเยาวชนในชุมชนเป็นหลัก

ด้านการปกครอง ควรจะมีการกระจายอำนาจในการบริหารจัดการ การกำกับดูแล ไปยังท้องถิ่น โดยให้เจ้าคณะตำบล และเจ้าคณะอำเภอ เป็นหัวหน้าในแต่ละท้องที่เข้ามาช่วยดูแลพระภิกษุ / สามเณรที่ปฏิบัติงานตามที่ต่างๆ

ด้านการศึกษา ควรจะสนับสนุนให้พระธรรมจาริกในพื้นที่ได้เล่าเรียนนักธรรม และบาลี โดยการร่วมมือกับคณะสงฆ์ในท้องที่ในการเปิดการเรียนการสอนขึ้นที่อำเภอภักขิณวัฒนา ในการเตรียมตัวบุคลากรในท้องที่ เพื่อจะส่งเข้ามาเรียนในระดับสูงต่อไป

ด้านการศึกษาสงเคราะห์ เหตุที่ไม่มีการเปิดการเรียนการสอน เพราะยังไม่พร้อมและไม่มีความรู้ด้านประสบการณ์การบริหารจัดการ และวิธีการเรียนการสอน เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ควรที่จะให้กิจกรรมต่างๆ ได้ดำรงอยู่ต่อไป หากจะมีกิจกรรมอื่นที่มีประโยชน์กับสมาชิกในหมู่บ้านในแต่ละแห่งก็ควรจะให้เกิดขึ้นได้ เช่น อาจจะมีการติดต่อ

ประสานงานกับหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ เจ้าหน้าที่เกษตร เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง และเจ้าหน้าที่โครงการอื่นๆ ที่ปฏิบัติงานอยู่ในท้องที่ได้มาให้บริการให้คำแนะนำในด้านต่างๆ เช่น ด้านการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ ด้านสุขภาพ ด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านการปกครอง ฯลฯ เข้ามาร่วมด้วย เพื่อให้เกิดประโยชน์ได้มากขึ้น

ด้านสาธารณูปการ อาคารหagamaพื้นที่เพียงพอสำหรับสร้างศาลาเอนกประสงค์ก็จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนเป็นอย่างดี ขณะเดียวกันก็ยังเป็นที่อบรมให้ความรู้ในด้านคุณธรรม พุทธธรรม ในการนำไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา

กรณีที่ไม่มีเงินทุนเพียงพอ ควรให้จัดตั้งกองทุนพัฒนา และเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำอาคารขึ้น เพื่อนำปัจจัย และวัสดุอุปกรณ์มาใช้ในการจัดสร้างสิ่งสาธารณูปโภคที่จำเป็นต่อไป

ด้านสาธารณสงเคราะห์ ควรจัดตั้งกองทุนเพื่อช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสทางสังคม โดยหาทุนจากภายในและภายนอกชุมชนเข้ามาช่วยเหลือ และควรขยายงานไปสู่หมู่บ้านบริวาร และช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาทางสังคมเหล่านี้อย่างทั่วถึง

ข้อสำคัญพระธรรมจาริก ควรเรียนรู้เรื่องการเขียนโครงการ และเป็นผู้ประสานองค์กร ทั้งภาครัฐและเอกชน ให้เข้ามาช่วยเหลือชุมชนที่ตนเองปฏิบัติงาน เพื่อให้การปฏิบัติงานของโครงการพระธรรมจาริกเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา

๑) ควรให้มีการขยายพื้นที่ปฏิบัติงานของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาให้มีจำนวนมากขึ้น โดยประสานของบประมาณจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และประชาสัมพันธ์ให้องค์กรทั้งภาครัฐ และเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริจาคบช่วยโครงการ หรือถ้ามีงบประมาณจำกัดให้ขยาย โดยให้ดูแลบ้านบริวารที่ใกล้เคียงให้มีความรับผิดชอบเพิ่มขึ้น

๒) พระสงฆ์ / สามเณรที่ปฏิบัติงานในชุมชน ทางโครงการบัณฑิตอาสาควรให้ปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง ไม่ควรโยกย้ายบ่อยๆ เพราะงานที่ทำในชุมชนจะไม่มีอย่างต่อเนื่อง

๓) พระสงฆ์ / สามเณรปฏิบัติงานในชุมชน ควรให้ฝ่ายปกครองทางคณะสงฆ์ในพื้นที่นั้นๆ มามีส่วนร่วมในการปกครอง ดูแลในการประพฤติปฏิบัติงาน โดยเป็นส่วนหนึ่ง

๔) ด้านการเปิดการเรียนการสอนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ทางโครงการบัณฑิตอาสา ควรมีนโยบายให้ชัดเจนในการเปิดการเรียนการสอน ในอาศรมที่มีโรงเรียนอยู่ใกล้เพื่อที่จะได้มีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้กับเด็กและเยาวชนในชุมชนให้มีความรู้ด้านหลักธรรม และสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้

๕) ด้านสาธารณสงเคราะห์ ทางโครงการควรตั้งกองทุนโดยประชาสัมพันธ์ให้องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือ เพื่อนำไปสนับสนุนผู้ปฏิบัติงานในชุมชน หรือควรมีพระสงฆ์/สามเณร ที่จะไปปฏิบัติงานในชุมชนให้มีทักษะในการเขียนโครงการขอสนับสนุนโครงการจากหน่วยงานต่างๆ ซึ่งเป็นอีกทางหนึ่งที่สามารถทำงานร่วมกับชุมชนได้โดยพึ่งตนเอง

กิตติกรรมประกาศ/คำขอบคุณ

การทำวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เนื่องจากผู้วิจัยได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากที่ได้ให้ความกรุณาให้คำแนะนำและติดตามการทำวิจัยครั้งนี้อย่างใกล้ชิดตลอดมา นับตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งสำเร็จเรียบร้อยสมบูรณ์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่านเป็นอย่างยิ่ง

ขอขอบคุณอาจารย์ประเสริฐ ชัยพิภุสิต ที่ได้ให้ความกรุณาให้คำแนะนำแก้ไข และให้แนวคิดต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ในการทำวิจัย และขอขอบคุณนายภัสรภถ ฤทธิ์เต็ม ที่กรุณาให้คำแนะนำในการใช้เครื่องมือในการทำวิจัยในครั้งนี้และสามารถเก็บข้อมูลภาคสนามได้ลุล่วงไปด้วยดี

ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ ที่สละเวลาในการตรวจทานแก้ไขข้อบกพร่องของงานวิจัย และพิจารณาความตรงเชิงเนื้อหาของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ พระมหาสุทิตย์ อากาศโร ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และผู้เกี่ยวข้องในการทำวิจัยในครั้งนี้ทุกท่านที่ได้กรุณาให้การสนับสนุนช่วยเหลือ และให้กำลังใจตลอดมา นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้รับการช่วยเหลือและกำลังใจจากภรรยา และลูก ตลอดจนเพื่อนๆ บุคคลต่างๆ ที่ให้ความช่วยเหลืออีกมาก ที่ผู้วิจัยไม่สามารถกล่าวนามได้หมดในที่นี้ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณา และความปรารถนาดีของทุกท่านเป็นอย่างยิ่ง จึงกราบขอบพระคุณ และขอบคุณไว้ในโอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

ปนัดดา บุญยสาระนัย. **กลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์**. เชียงใหม่ :
โชตินาพรีน จำกัด ๒๕๕๔.

ประมวล รุจนเสรี. **การบริหาร-การจัดการที่ดี (Good Governance)**. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์อาสารักษาดินแดน กรมการปกครอง, ๒๕๕๒.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พุทธธรรม**. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณ์ราช วิทยาลัย, ๒๕๓๒).

พระไพศาล วิสาโล. **พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง,
๒๕๓๓.

พระไพศาล วิสาโล. **พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต**. กรุงเทพฯ :
มูลนิธิสวดศรี-สฤษดิ์วงศ์ ๒๕๕๖.

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต). **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท
สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙.

พระราชวรมนูณี (ประยุทธ์ ปยุตโต). **สถาบันและสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิ
โกมลคีมทอง, ๒๕๒๗.

สุลักษณ์ ศิวลักษณ์. **ศาสนากับการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการศาสนาเพื่อการ
พัฒนา, ๒๕๓๔.

เจริญพระพุทธมนต์เฉลิมพระเกียรติ